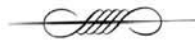

DÁVID BENJÁMIN

bman@citromail.hu

hallgató (SZTE BTK)

Gyoma hősi halottai az első világháborúban

ABSTRACT

Examining the consequences of the First World War, it can be concluded that its impact on the demographic conditions was significant. In addition to the national data it is important to examine them on local level, too. Based on these studies interesting data have been found. Therefore, I have decided to examine the 20th century history of my hometown, Gyomaendrőd in detail. (It is important to note that during the investigated period Gyoma and Endrőd were two separate villages.)

Gyoma village is a traditional lowland settlement which is located in Bekes County. Based on the 1910 census, 11 699 people lived in Gyoma. The denominational share of Gyoma in 1910 shows a Calvinistic majority (74%), Catholic (15%) and Lutheran (8,5%) minority. If the nationalities are examined, it can be noticed that 94% of the population is of Hungarian nationality, while there is a 5% German minority.

In my research I set two main objectives: Firstly, I will clarify how many of the men enlisted from the settlement died, where, when and in which corps. Based on the exact war loss and official statistics it will be shown how it led to social, demographic and economic changes in the life of the village.

For my research I used documents found in the Békés County Archives of Békési Branch Archives, more precisely the death certificates were used as primary resources.

KEYWORDS

World War I., military losses, front, demography, death certificate

DOI 10.14232/belv.2018.1.2

<https://doi.org/10.14232/belv.2018.1.2>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Dávid, Benjámín (2018): Gyoma hősi halottai az első világháborúban. *Belvedere Meridionale* 30. évf. 1. sz. 21–34. pp.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

BEVEZETÉS

Az első világháború témakörében vizsgálódva 100 év távlatából is találhatunk olyan feldolgozatlan részeket, amelyek még feltárára várnak a kutatók számára. Ezen részek egyikét képviselhetik az elesett katonák adataira vonatkozó kutatások. Ezek és a népszámlálási adatok segítségével mélyebb ismereteket kaphatunk arról, hogy az elesett katonák hiánya miként és hogyan hatott az adott társadalom életének nemcsak jelenére, hanem a jövőére egyaránt. Az első világháború következményeit vizsgálva kiemelkedő helyen kell említenünk a demográfiai viszonyokra gyakorolt hatását. Az országos adatok mellett fontosnak tartom azt, hogy ezek az adatok helyi szinten is részletesebben kerüljenek feltárára. Ezen vizsgálatok alapján érdekes adatokhoz juthatunk. Ezért döntöttem úgy, hogy szülővárosom, Gyomaendrőd 20. századi történetét kezdem el részletesen vizsgálni. (Megjegyzendő, hogy a vizsgált időben Gyoma és Endrőd különálló községek voltak, csak az 1982-es egyesítést követően, találkozhatunk Gyomaendrőd településsel.) Ezen tanulmányomban Gyoma veszteségi adatait elemzem. Fontosnak tartom megvizsgálni azt, hogy az I. világháborúban hányan adhatták életüket a hazájukért vívott harcok során. Ehhez kapcsolódóan keresem a válaszokat arra, hogy ezen katonák hol, mikor és milyen alakulatokban szolgáltak a halálukat a harctéren vagy a csatatéren szerzett sebesülések által az orvosi sátrakban.

A munkám elkészítéséhez a Békés Megyei Levéltár Békési Fiókleveletárában gyűjtöttem anyagot. Ezen belül is az adatok forrásául a *Halotti anyakönyv másodpéldányaiban*¹ (1914–1975-ig terjedő időtartam) található I. világháborús hősi halottak adatait gyűjtöttem össze. Ezt követően különböző szempontból csoportosítottam, vizsgáltam és hasonlítottam össze az összegyűjtött adatokat. Továbbá Gyoma községhez kapcsolódó 1910-es és 1920-as népszámlálási adatait elemeztem részletesebben, amely elengedhetetlen a település viszonyainak megismeréséhez.

GYOMA DEMOGRÁFIAI VISZONYAI

Gyoma községe egy klasszikus alföldi település, amely Békés vármegyében a Hármas-Körös bal partján fekszik. Az 1910-es népszámlálási adatok alapján Gyomát 11 699 fő lakta. A korcsoportok megvizsgálása után a következő adatok mutathatóak ki, amelyek a következő oldali diagramon részletesen is láthatóak.²

A település korösszetételből megállapítható, hogy a lakosság közel felét fiatalok (19 év alattiak) alkotják, számszerűsítve a 11 699 főből összesen 5194 fő. Így elmondható, hogy a vizsgált korszakban egy fiatal társadalomról beszélhetünk. A 20–39 év közötti korosztályba 3048 fővel, míg a 40–59 év közötti korcsoportba összesen 2429 fővel találkozhatunk. A község 60 év fölötti lakossága 1028 főt tesz ki. Nemek arányát tekintve nem találkozhatunk kirívó különbséggel, a férfiak száma: 5850, míg a nők száma: 5849 főt tett ki az 1910-es népszámlálási adatok alapján.³

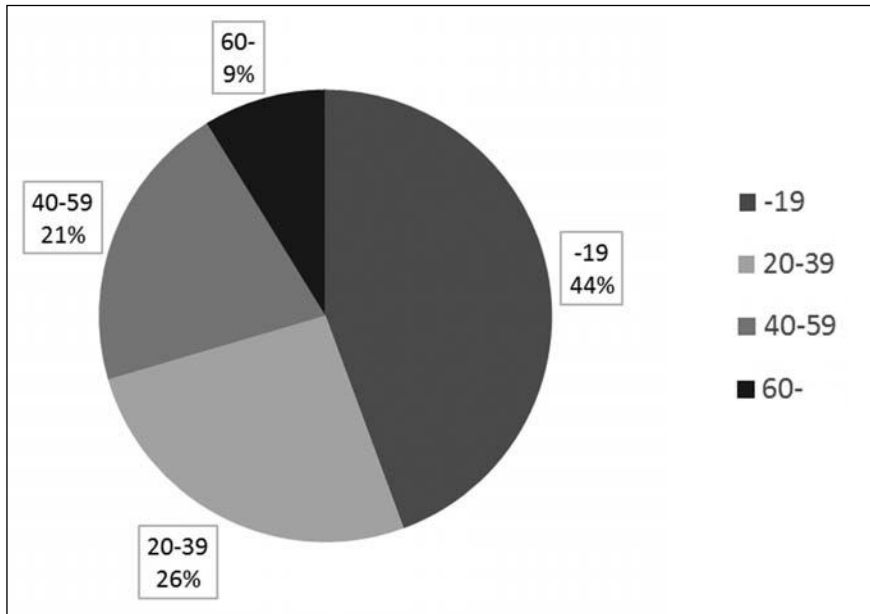
Felekezeti szinten református többséggel találkozunk Gyoma településen. 1910-ben a reformátusok száma 8625 fő (73,72%), míg a többi vallás hívei a népességből 3704 főt (26,28%) tett ki. Ezen belül is katolikusok alkottak többséget 1737 fővel (14,87%), a többi evangélikus 1004 fő (8,58%), görögkeleti 19 fő, unitárius 3 fő, izraelita 290 fő (2,48%) és egyéb 32 fő.⁴ (Gyoma települést

¹ Állami anyakönyvek másodpéldányai

² KSH 1910a. 1.

³ KSH 1910a. 1.

⁴ KSH 1910a. 1.

1. DIAGRAM Gyoma lakosságának korösszetétele⁵ (korosztály/százalékos arány)

bő száz évig csak református vallásúak lakták.⁶ 1807-ben kezdték meg a mai is álló templom alapjainak az építését, az eddig többször felépített vályog alapúak helyett.⁷ 1830-ban Mezőberényből több német származású ágostoni hitvallásúak költöztek a településre.⁸ Számukra templomot 1863-ban építettek.⁹ 1846-tól folyamatosan római katolikus vallásúak települtek be a környező településekről.¹⁰ A római katolikusok számára 1862-ben szerveztek plébániát és 1877–78 között építették meg számukra a templomot.¹¹ Az izraelita hitközösség 1852-ben alakult meg és a zsinagógát 1868-ban építették.¹²

Érdeemes megtekinteni a lakosság nemzetiségi megoszlását is. A népszámlálási adatokat megfigyelve elmondhatjuk, hogy a 11 699 főnyi összlakosságból összesen 10 989 fő vallotta magát magyar nemzetiségűnek. A nemzetiségek száma összesen 710 fő (6%), amely számszerűsítve a következő módon oszlott meg: németek száma 596 fő, a tót (szlovák) 101 fő, oláhok (románok) 3 fővel, továbbá 1-1 fő horvát és szerb és 8 fő egyéb képviselték a közösség nemzetiségeit.¹³

⁵ KSH 1910a. 1.

⁶ HAAN 1870. 190.

⁷ KARÁCSONYI 1896. 133.

⁸ HAAN 1870. 190.

⁹ KARÁCSONYI II. 134.

¹⁰ MÁRKUS 1936. 273.

¹¹ KARÁCSONYI 1896. 135.

¹² MÁRKUS 1936. 273.

¹³ KSH 1910a. 1.

Fontosnak tartom megvizsgálni, hogy a lakosság mely gazdasági ágazatban és milyen számban van jelen a településen. A földrajzi viszonyokból következően a terület kiválóan alkalmas mezőgazdasági növények termesztésére és állattenyésztésre is.

Mezőgazdaság	Napszamos	Ipar, Bányászat, Közlekedés, Kereskedelem és Szolgáltatás	Házicselédek	Közszolgálat és véderő	Egyéb ágazat	Összesen
67,61% (3008 fő)	5,12% (228 fő)	16,84% (895 fő)	4,79% (213 fő)	3,1% (138 fő)	2,54% (113 fő)	100% (4449 fő)

1. TÁBLÁZAT *Gyoma a kereső lakosok aránya és számadatai*¹⁴

A mezőgazdaságból élők között 497 fő 10–100 kat. hold közötti, míg 652 fő 10 kat. hold alatti földterületen birtokos vagy bérlőként folytat művelést. A mezőgazdasági munkásokon belül is kiemelendő, hogy a napszamosok (228 fő) és a házcselédeknek (213 fő) a száma, hiszen ezen emberek megélhetése nagyban függött, hogy találtak-e maguknak munkát a környezetükben. Békés megye tekintetében nem mehetünk el szó nélkül a 19–20. század fordulóján végbement tömeges kivándorlásról, amelynek elsődleges célpontja Észak-Amerika volt. Ezen vándorlásoknak a háttérben a megyében megjelenő földéhség állt, melynek értelmében az embereknek földhiján munkát kellett vállalniuk, hogy a megélhetésüket biztosítani tudják.¹⁵ Az 1899 és 1913 között Békés megyéből kivándoroltakról elmondható, hogy 68,2%-a férfi volt, illetve közel 70%-uk a falvak parasztnépességéhez tartozott.¹⁶ A megyén belül Gyoma települést is érintette a kivándorlás hulláma, bár nem tartozott bel azon települések közé, ahol a kivándoroltak elég magas számot produkáltak. Ennek az adatnak a háttérben állhat, hogy Gyoma községben fut végig a Budapest–Békéscsaba vasútvonala, emellett további lakosoknak adott munkalehetőséget az Ailer-féle téglagyár, továbbá a Kner család által működtetett nyomda további 60 család számára biztosított megélhetést.¹⁷

GYOMAI KATONÁK AZ I. VILÁGHÁBORÚBAN

Az első világháborúban a Monarchia által vívott négy hadszíntér mindegyikén harcoltak gyomai katonák a hazájukért. Az első világegyésben összesen 277¹⁸ gyomai lakos adta életét a hazája védelméért.

Az 1914. június 28-ai sarajevói merénylet, amelynek következtében Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége életét veszítette, az egész világon szenzációt keltett. Ezt követően egy hónappal később július 28-án, pedig az Osztrák–Magyar Monarchia hadat üzen Szerbiának. Ennek az eseménynek a hatásra beindult a hadüzeneti láncreakció a két szövetség (Központi Hatalmak; Antant) hatalmai között. Ezzel kirobbantva a Nagy Háborút, amelyről elmondható, hogy nem csak a politikai elit, hanem a hétköznapi emberek is egyaránt ujjongva fogadtak.

¹⁴ KSH 1910b. 2.

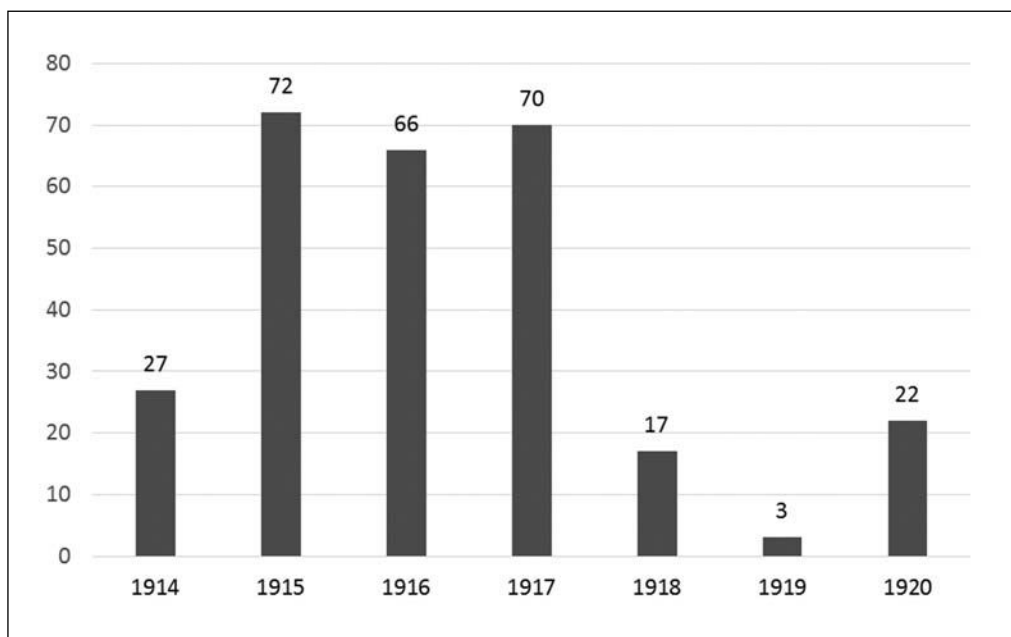
¹⁵ KSH 1910a. 2.

¹⁶ VIRÁG 1972. 192–194.

¹⁷ KSH 1910b. 2.

¹⁸ *Állami anyakönyvek jegyzéke XXXIII.*

Az előzetes tervek alapján mind két fél gyors lefolyású háborúra készült, amely reményeik szerint már 1914 őszére véget is ér.¹⁹ A Monarchia július végi mozgósításának következtében a birodalom 3,2 millió fegyveres erejének harcoló állományát nagy részét a gyalogság alkotta.²⁰ A Központi Hatalmak hadterve az volt, hogy a Monarchia keleten feltartóztatja az oroszokat addig, amíg a németek le nem győzik nyugaton a francia erőket, majd ezt követően egyesítik erőiket és az orosz hadsereget is legyőzik. A kiegyensúlyozott katonai erőviszonyok következtében a két tábor, arra törekedett, hogy ígéreteivel újabb és újabb szövetségeket gyűjtsenek maguk köré, ezzel is minél hamarabb megváltoztatva a háború kimenetelét. Az előzetes tervekkel ellentétben a háború egészen 1918 végig elhúzódott, ezzel együtt pedig, a háborús felek teljesen kimerítették országaik tartalékjait.²¹ Meg kell említeni, hogy az első világháború sok tekintetben eltért a korábbi háborúktól. A szembenálló felek egyre nagyobb haderővel, tüzérrővel és tartalékokkal rendelkeztek, ennek megfelelően hosszabb hadműveleteket is folytattak a harcok során. A harctereken fontos szerepet kaptak az új technikai eszközök, mint a repülőgép és a tengeralattjáró, emellett új elemként kiemelt szerepet kaptak a hátszág elleni politika és a propaganda hadviselés.²² Mindezek következménye, hogy jelentősen megnöttek a veszteségek, s mint látni fogjuk, ez különösen érezhető volt településünkön.

2. DIAGRAM Az elesettek év szerinti megoszlása²³

¹⁹ ROMSICS 2005. 104.

²⁰ BALLA 2010. 37-38.

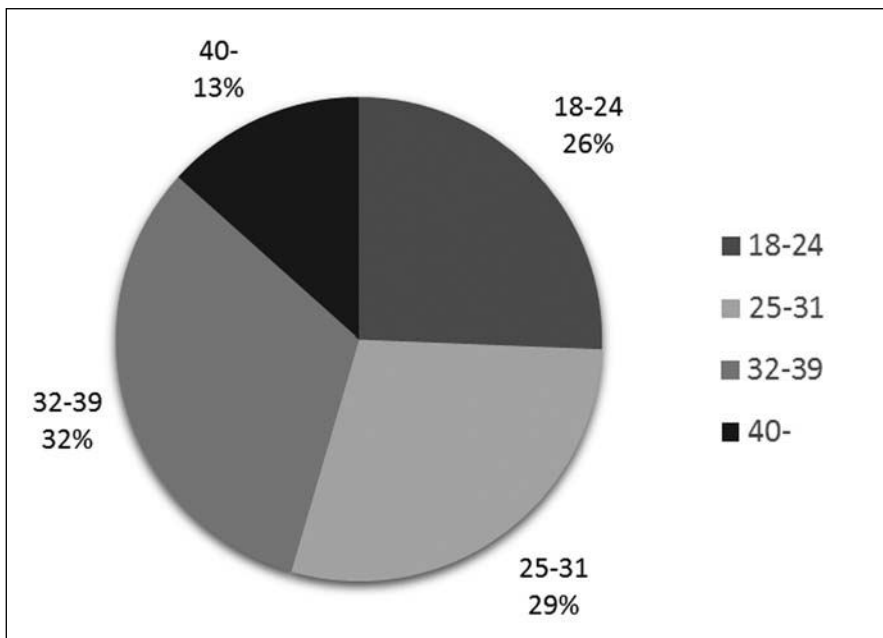
²¹ ROMSICS 2005. 105-106.

²² KISS 2015. 55.

²³ *Állami anyakönyvek jegyzéke XXXIII.*

A halotti anyakönyvben összegyűjtött adatok alapján az első világháborúban 277 gyomai katonavesztette életét. A 2. diagrammon adataiból láthatjuk, hogy az elesettek jelentős hányada az I. világháború idejére korlátozódik. 1914 és 1915 között növekedés rajzolódik ki, 1916-ban enyhe csökkenés, majd 1917-ben enyhe növekedés mutatkozik az elesettek számában. Az 1918-ban drasztikus csökkenés látható az elesettek számának alakulásában, annak ellenére, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia csapatai nem fejezték be a harcot az olasz fronton. Az összegyűjtött adatok közül fontos kiemelni, hogy 1916. december 31. időponttal 24, míg 1917. december 31. időponttal 50 főnek ezen időpont került be a halotti anyakönyvi bejegyzése, mint halálozási időpont. Ez abból a szempontból is kitűnik az adatokat megvizsgálva, hogy az 1917-es évben mindössze 20 fő esett el az év többi napján. Úgy vélem, hogy ezen időbejegyzés jelentős részénél nem ez a tényleges időpont. Ez a december 31-i keltezés egy mesterségesen létrehozott keltezés lehet, annak okán, hogy feltehetően sokan a harctéren estek el vagy tűntek el, s ez által később kerülhettek bejegyzésre, majd továbbításra az anyakönyvvezető felé. A táblázaton belül találkozunk az 1919 és 1920 évszámmal, ennek a bejegyzés háttérében az állhat, hogy valószínűleg hadifogolytáborban hunytak el, így ezen személyekre később hősi halottként tekintettek vagy maga a halál híre később jutott el az adminisztratív szervekhez.²⁴

A következő kördiagram adataiból kitűnik, hogy a 18–24, 25–31 és 32–39 korosztály hősi halottjainak eloszlása viszonylag közel helyezkedik el egymáshoz. A 277 főből összesen 71 fő esett el, aki a 18–24 korcsoportba tartozik. Ehhez a csoporthoz tartozó adatot azért is fontos kiemelni, mert e korcsoport jelentős hányadának nem volt felesége, ennek következtében feltehetően

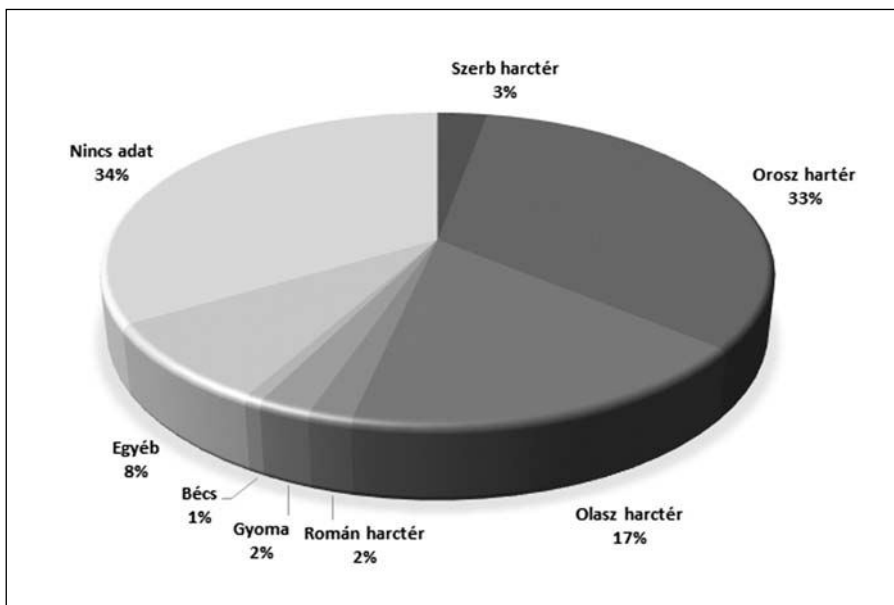
3. DIAGRAM *Az elesettek kormegoszlása*²⁵

²⁴ Állami anyakönyvek jegyzéke XXXIII.

²⁵ Állami anyakönyvek jegyzéke XXXIII.

gyermeke sem, így ez később egy negatív demográfiai hullámot mutathat ki a népességben, az elmaradt születések számának következtében. Kiemelendő, hogy a 25–31 csoportot, amely korosztályból 80 fő lelte halálát a háborúban. Az adatokat megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a 32–39 korosztályból összesen 89 fő halt hősi halált. Továbbá meg kell említeni, hogy a 25–31 és 32–39 korosztályokba tartozóak többségének házastársa is van és ebből feltételezhetően a házasságából gyermeke vagy gyermekei is a bevonulásakor. Így az ezen emberek feleségeket és gyermekeket hagytak hátra, akik számára megnehezedett nem csak a háború alatti, de a háború utáni élet is. Az utolsó korcsoportban pedig 37 főt találhatunk. Az összegyűjtött adatokból kitűnik, hogy a 40 évesnél idősebb korosztálynál találkozunk egy olyan személlyel is, aki 52 évesen halt hősi halált a harctéren.²⁶

Gyomai katonák a fronton

4. DIAGRAM Az egyes frontokon elesettek megoszlása²⁷

A 4. diagram szemlélteti, hogy a gyomai hősi halottak, az osztrák–magyar haderő által vívott frontvonalak mindegyikén képviseltették magukat. A fenti diagram adataiból kirajzolódik, hogy a legjelentősebb veszteséggel az orosz hadszíntéren számolhatunk, ahol összesen 92 gyomai lelte halálát. Ebből 65 főnél találkozunk a halálozás helyének megnevezésével, további 27 főnél csak annyit olvashatunk, hogy az illető az orosz hadszíntéren esett el. A pontosan megnevezett helyszíneknél a következő települések fordulnak elő legtöbbször, mint a katona elestének

²⁶ Állami anyakönyvek jegyzéke XXXIII.

²⁷ Állami anyakönyvek jegyzéke XXXIII.

a pontos helye: Adamovka,²⁸ Chyrow,²⁹ Krukienice,³⁰ Lemberg.³¹ „*Második*” legtöbb veszteséggel az olasz front esetében találkozunk. Közel fele az orosz hadszíntéren elesettekhez képest, szám szerint 51 fő (ebből 13 főnél nincsen pontos halálozási helyszín megadva, helyette az olasz hadszíntér van megadva halálozási helyként). A következő halálozási helyszíneket tudhatjuk meg: Doberdó,³² Genova, Laibach, Monte San Gabriele,³³ Monte St. Michele,³⁴ Piave³⁵ és Ranziano.³⁶ A két fő hadszíntér mellett nem felejtkezhetünk meg arról sem, hogy a balkáni és román hadszíntereken is számos katona hősi halált halt. A szerb harctéren összesen 8 fő (ebből 3 főnél csak annyit tudunk, hogy a szerb harctéren esett el) lelte halálát, többek között: Belgrád és Durazzo³⁷ település mellett. Érdekesség, hogy a balkáni hadszíntéren találkozunk 2 olyan katonával, akiknél az elhalálozás helyszíneként Albániát³⁸ adják meg. A román hadszíntérnél elesettek száma 5 fő (ebből 2 főnél csupán csak a román hadszíntér van megjelölve), a következő helyekhez kötődve: Braila, Petra és Sipote. Sajnos itt is találkozunk olyan nevekkel, amelyek mellett nem találunk a helyszínt pontosító adatot. Ebben a csoportban összesen 93 gyomai katona neve szerepel. Két katonánál bécsi kórház van megjelölve halálozási helyszíneként. Ami viszont rendkívül érdekes, hogy adatok között találkozunk 6 fővel, akinek a halálozási helyszíne Gyoma. Ennek az az oka, hogy a háborúból hazaérkezett katona, a háborúban szerzett „*sebekbe*” halt bele. Az otthon elhunytaknak a haláloka jellemzően a TBC (tüdővész) volt megjelölve az anyakönyvekben.³⁹

Azt, hogy igen sok hősi halottnak nem tudjuk a pontos halálozási helyét, John Keegan szavaival: „*A temetők maradnak. A csatában elesettek közül sokakat sohasem lehetett eltemetni. Testüket szétszaggatták a gránátok, maradványaik azonosíthatatlan darabokban szóródtak szét. Sok más holttestet nem sikerült a harc hevében kihozni a csataterrről, majd utána szem elől tévesztették őket. Bedőlő gránátölcserék temették el őket, rájuk szakadt a pusztuló lövészárók oldala, vagy bomlás közben elnyelte a tetemeiket a csaták nyomán visszamaradó felszaggatott föld. Orosz vagy török katonát eleve keveset temettek el tisztességesen, és a keleti front hatalmas térbeli elmozdulásokat megélt csataterrein hősi halált halt német, valamint osztrák–magyar katonák közül is sokan csak egyszerűen megtértek az anyaföldbe. A nyugat helyhez kötött harcmezőin a harcolók sikeresebb erőfeszítést tettek a végtisztesség szabályainak betartására. Kezdetől szerveztek katonatemetőket, hadisír-nyilvántartási tisztek jelölték ki a parcellákat, és amikor az idő engedte, lelkész és a halott bajtársai vettek részt a temetési szertartáson. Még így is a háború végére az elveszettek majdnem felének valóban elvesztek a földi maradványai.*”⁴⁰

²⁸ MAKKAY 1934a. 119.

²⁹ MAKKAY 1934b. 31.

³⁰ MAKKAY 1934a. 68.

³¹ MAKKAY 1934a. 69.

³² MAKKAY 1934a. 107.

³³ MAKKAY 1934b. 187.

³⁴ MAKKAY 1934b. 166.

³⁵ MAKKAY 1934a. 93.

³⁶ MAKKAY 1934b. 125.

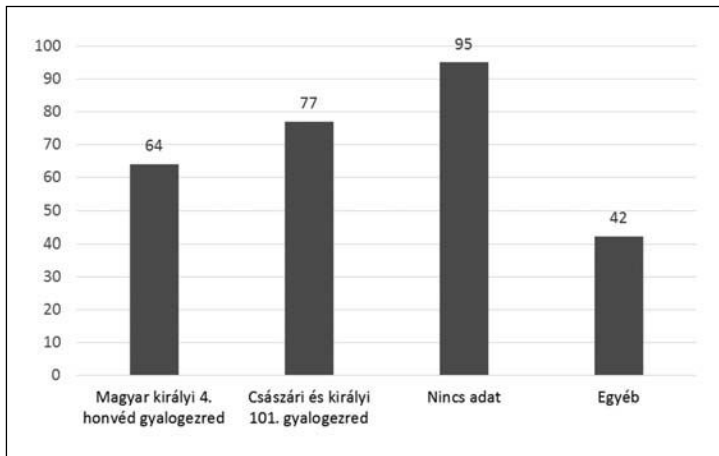
³⁷ MAKKAY 1934b. 247.

³⁸ MAKKAY 1934a. 115-116.; MAKKAY 1934b. 248.

³⁹ *Állami anyakönyvek jegyzéke XXXIII.*

⁴⁰ KEEGAN 2010. 718.

5. DIAGRAM Az elesettek alakulat szerinti beosztásának megoszlása⁴¹

Az 5. diagram alapján látható, hogy melyek a leggyakoribb alakulatok, ahol a Gyoma hősi halottjai szolgáltak. Az anyakönyvekben sajnos igen sok helyen (összesen 95 főnél) nem tüntették fel az elhunyt személy alakulati beosztását, ennek okának feltárása további kutatómunkát igényelne, de az ebből ismert adatok is jól jelzik a legfontosabb alakulatokat. Továbbá meglátásom szerint az alakulati beosztás ismeretének hiánya jelentős mértékben nem befolyásolja jelen tanulmányom kérdésköreinek megválaszolását az esetleges későbbi pontosítások erre nem lehetnek jelentős hatással. Az adatokat látva megállapítható, hogy a gyomai hősi halottak többsége a császári és királyi 101. gyalogezredben teljesítette szolgálatot, szám szerint 77 fő. Emellett másik jelentős többséggel bír azoknak a száma, akik a magyar királyi 4. honvéd gyalogezredben szolgáltak a háború idején, összesen 64 fő. Az egyéb csoportba számos alakulatot találhatunk, amelyben csak pár fő volt érintett a vizsgált településről. Például: a császári és királyi 37. gyalogezredben 2 fő, a császári és királyi 68. és 69. gyalogezredben 2-2 fő, a magyar királyi 22. honvéd gyalogezredben 3 fő. További személyek szolgáltak császári és királyi tüzérezredekben, árkász és utász zászlóaljokban.⁴²

A 2. táblázat adataiból is kitűnik, hogy az elesett katonák beosztása és rendfokozata is tükrözi azt, hogy egy hagyományos paraszti társadalomból jönnek, alacsonyabb iskolázottsággal. Ennek következtében a katonák hadseregben betöltött pozíciói egyfajta visszatükröződés a társadalomban „*elfoglalt*” helyüket illetően, ugyanis Gyoma községből származók többségében a gyalogság kötelékét erősítették a harcok folyamán. Akárcsak a katonák alakulatának beosztásában láthattuk, itt is azzal az akadállyal találkozunk, hogy igen jelentős résznél nem közölték (93 főnél) a hősi halott katonai beosztását. Ennek okát továbbra is abban látom, hogy feltehetően sokan a harctéren estek el vagy tűntek el, ezáltal később kerülhettek bejegyzésre, majd továbbításra az anyakönyvvezető felé. Továbbá 4 fő hadapród, 4 fő huszár, 4 fő őrzetető, 4 fő szakaszvezető, 3 fő tüzér, 1-1 fő zászlós és utász, akik a frontvonalak harcterein lelték halálukat ezen rendfokozati vagy fegyvernemi beosztásban.⁴³

⁴¹ Állami anyakönyvek jegyzéke XXXIII.

⁴² Állami anyakönyvek jegyzéke XXXIII.

⁴³ Állami anyakönyvek jegyzéke XXXIII.

Beosztás és rendfokozati adatok	
Honvéd	18
Póttartalékos	23
Katona	13
Gyalogos	23
Népfelkelő	68
Tizedes	10
Egyéb	29
Nincs adat	93

2. TÁBLÁZAT *Az elesettek beosztás és rendfokozati megoszlása*⁴⁴

NAGY HÁBORÚ TÁRSADALMI HATÁSAI

A tanulmány utolsó részében, pedig szeretném röviden bemutatni azt, hogy milyen társadalmi változásokat idézett elő az I. világháború embervesztése Gyoma településre.

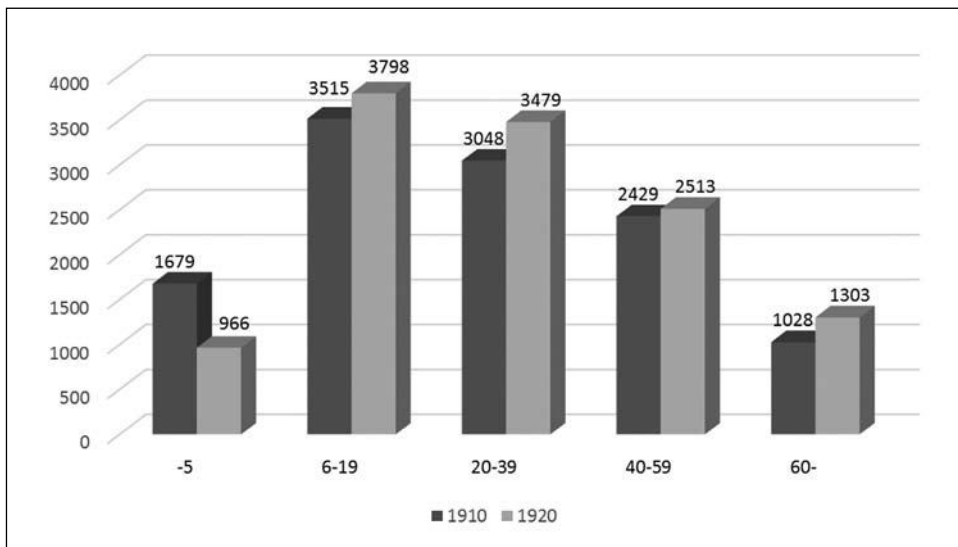
6. DIAGRAM *Népesség szerinti megoszlás 1910–1941 között*⁴⁵

⁴⁴ *Állami anyakönyvek jegyzéke XXXIII.*

⁴⁵ KSH 1930. 1.; KSH 1941. 2.

Gyomán az 1920-as népszámlálási adatok alapján az összlakosság az 1910-es 11 699 főről 11 942 főre nőtt. Röviden megjegyezném, hogy a háború negatív hatásai ellenére is 243 fővel nőtt a település lélekszáma. De fontos megvizsgálni a 6 évesnél fiatalabb népesség számát (7. diagram), hiszen ebből következtethetünk, hogy a születések száma milyen drasztikusan változott a (közel felére esett vissza) a világháború folyamán. Elmondható, hogy ez a változás a későbbi évekre lesz negatív kihatással a község életére. Ugyanis az elmaradt születések következtében, a lakosság reprodukciójára lesz negatív hatással a háborús veszteségek.⁴⁶ Az 1930-as népszámlálási adatokat figyelembe véve láthatjuk, hogy Gyoma népessége 302 fővel gyarapodott az 1920-as adatokhoz képest.⁴⁷ További ok lehet, hogy az első világháború tényleges demográfiai hulláma az 1941-es népszámlálási adatain láthatjuk meg. 1941-re a további népesség növekedés megakad, sőt az 1930-as népszámlálási adatokhoz képest további 2 fővel csökkent a vizsgált település népessége. A népesség növekedés csökkenésének hátterében az húzódhat, hogy az elmaradt gyermekszületések ekkorra hatnak vissza a népességi adatokban. Ugyanis 1941-re érték el a házasságkötés és gyermekvállalás szakaszát, azok a gyerekek, akik a háború idején vagy közvetlen utána születtek, amelyből az következik, hogy kevesebb azon személyek száma, akik házasságot köthetnek és gyermeket vállalhatnak, így ezáltal csökken a születések száma is.⁴⁸

Az 1910-es és az 1920-as népszámlálási adatokat figyelembe véve 5 év alatti gyermekek számában láthatunk erőteljes változást. Ennek oka igen egyszerű, hiszen a háború idején jelentősen visszaesett a gyermekek születésének a száma. Növekedés a többi korosztályban, azért látható, mert azon fiatalok, akik a háborúban nem vették részt, az 1920-as népszámlálásra érték el azt

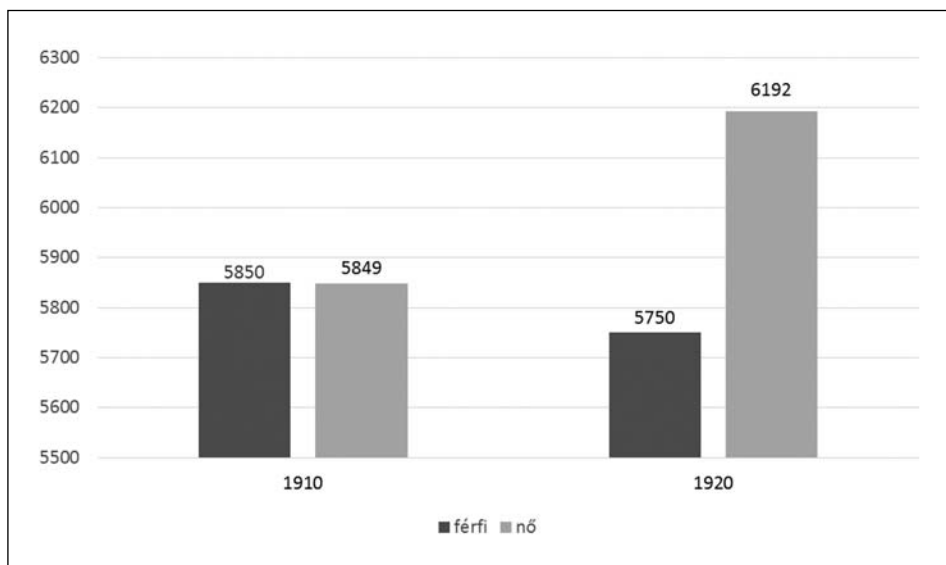
7. DIAGRAM Gyoma lakosságának korcsoport szerinti megoszlása⁴⁹

⁴⁶ KSH 1920. 1.

⁴⁷ KSH 1930. 1.

⁴⁸ KSH 1941. 2.

⁴⁹ KSH 1910a. 1.; KSH 1920. 1.

8. DIAGRAM Gyoma lakosságának nemek szerinti megoszlása⁵⁰

az életkort, ami lényegében megnövelte ezen csoportok létszámát. Végül a 243 fős növekedés hátterében az állhat, hogy valamelyest javultak az életkörülmények (elsősorban az egészségügyi ellátás javulásának köszönhetően) melynek következtében csökkentek a halálozások száma.⁵¹

Az 1910-es és 1920-as népszámlálási adatok alapján elmondható, hogy míg a háború előtt nagyjából azonos volt a férfiak (5850) és nők (5849) aránya Gyomán, addig a háború hatása megfigyelhető az 1920-as népszámlálási adatokon, melynek következtében nőtt a nők aránya a településen. Ekkor a nők aránya már kiemelkedően magas (6192) a férfikkal szemben (5750), a különbség több mint 442 fő, amely a későbbiekben is kihatással lehetett a helyi társadalomra. Ugyanis felborult a nemek aránya a községben, a háború hatására sok férfi esett el és ez később befolyással lehetett nemcsak a házasságkötésre és a gyermekvállalásra, hanem legfőképpen a gyermekszám alakulására.⁵²

ÖSSZEZÉS

Az I. világháború katonai veszteségeinek következtében a hadban álló felek országainak társadalmát rendkívül megviselte a háborús évek megpróbáltatásai és nélkülözései továbbá a katonai veszteségek egyaránt. Az elesett katonák adatait megvizsgálva elmondható, hogy a származás és a munkaerőpiacon betöltött pozíció rendkívül befolyásolta azt, hogy ki milyen beosztásba került és rendfokozatot kapott a Monarchia hadseregén belül. Gyoma település vonatkozásában megfigyelhető az iskolázatlanság, mivel a rendfokozati beosztásokat figyelve leginkább

⁵⁰ KSH 1910a. 1.; KSH 1920. 1.

⁵¹ KSH 1910a. 1.; KSH 1920. 1.

⁵² KSH 1910a. 1. KSH 1910a. 1.; KSH 1920. 1.

a gyalogság soraiba vonult be a férfi lakosság. Ki kell emelni az elesett katonák társadalomra gyakorolt rövid és hosszú távú hatását is. A háború rövid távú hatása az volt a társadalomra, hogy a harctéren elesett katonákat, hogyan tudják pótolni mind a katona családjának, mind pedig az ország gazdaságának a számára. Továbbá a családok miként tudják feldolgozni és megoldani a kiesett munkaerő, házastárs, apa vagy éppen fiú szerepét. A háború hosszabb távú hatásaként fontos kiemelni az ebben az időben elmaradt házasságok és ezzel együtt a gyermekszületések számának csökkenését, mely nem csak a gazdaságra, de a társadalomra is kihatással volt hosszú ideig.

Jövőbeni céljaim között szerepel az, hogy e kutatási területen további kutatómunkával minél szélesebb körben feltárjam a felmerülő pontatlanságokat, illetve részletesebben megvizsgáljam a hadszíntereken elesett katonák és alakulatok közötti viszonyokat. Részletesebben megvizsgáljam azt, hogy az adott frontszakaszon mikor hol, mely ismert harcban estek el a gyomai katonák. Továbbá megvizsgálni és összehasonlítani Gyoma és Endrőd település első világháborús veszteségeit és azok hatásait a településekre vonatkozóan.

BIBLIOGRÁFIA

Állami anyakönyvek jegyzéke. MNL Békés Megyei Levéltár (Békési Fióklevéltár): XXXIII. 1. a, 2187–2194. kötet (1912–1975).

BALLA TIBOR (2010): Az Osztrák–Magyar Monarchia hadereje. In Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban.* Kossuth kiadó. 23–41., 75–92.

HAAN LAJOS (1870): *Békés vármegye hajdana Történelmi rész I. kötet.* Pest, Lauffer Vilmos, 1870. 188–191.

KARÁCSONYI JÁNOS (1896): *Békés vármegye története II. kötet.* Gyula, Dobay János könyvnyomdája. 129–136.

KEEGAN, JOHN (2010): *Az első világháború.* Budapest, Európa.

KISS GÁBOR FERENC (2015): Erőviszonyok az első világháború előestéjén. In Kiss Gábor Ferenc – Vincze Gábor (szerk.): „...kedves bajtársaim kössétek be sebem”: *A Nagy Háború emlékezete.* Ópusztaszer – Szeged, Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark – Belvedere Meridionale, 2015. 49–70.

KSH 1910a: Központi Statisztikai Hivatal: 1910. *ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS 1. A népesség főbb demográfiai adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint* (1912). https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1920_01/?pg=159&layout=s&query=gyoma (letöltés dátuma: 2017. december 12. 19:05)

KSH 1910b: Központi Statisztikai Hivatal: 1910. *ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS 2. A népesség foglalkozása és a nagyipari vállalatok községenkint* (1913). https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1910_02/?pg=633&layout=s&query=gyoma (letöltés dátuma: 2017. december 12. 19:20)

KSH 1920.: Központi Statisztikai Hivatal: 1920. *ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS 1. A népesség főbb demográfiai adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint* (1923). https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1920_01/?pg=159&layout=s&query=gyoma (letöltés dátuma: 2017. december 13. 16:50)

KSH 1930.: Központi Statisztikai Hivatal: *1930. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS 1. Demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint* (1932). https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1930_01/?pg=96&layout=s&query=gyoma (letöltés dátuma: 2017. december 13. 17:20)

KSH 1941.: Központi Statisztikai Hivatal: *1941. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS 2. Demográfiai adatok községek szerint* (1976). https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1941_02/?pg=45&layout=s&query=gyoma (letöltés dátuma: 2017. december 13. 17:36)

MAKKAY PÁL (szerk.) (1934a): *A 101-es zászló alatt – A volt békéscsabai cs. és k. 101. gy. e. emlékalbuma*. Budapest.

MAKKAY PÁL (1934b): *Négyes honvédek fegyverben*. Békéscsaba.

MÁRKUS GYÖRGY (1936): *Békés vármegye*. Budapest, Békésvármegye Monográfiájának Szerkesztősége és Kiadóhivatala. 260–276.

ROMSICS IGNÁC (2005): *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris.

VIRÁGH FERENC (1971): Adalékok a kivándorlás Békés megyei történetéhez. *Békési Élet* 6. évf. 2 sz. 189–199.

http://mnl.gov.hu/mnl/pml/allami_anyakonyvek_masodpeldanyai (letöltés dátuma: 2017. december 15. 12:17)